

YENİ KİTAB – YENİ SÖZ

Açar sözlər: folklorun toplanması, nəşri, tərcümə prinsipləri, inanc, atalar sözləri, tapmaca

Folklorun söz düşəndə gözlərim önünə ilk olaraq ədəbiyyatşünaslıq elmimizin iftixarı Yaşar Qarayevin tarixi sözləri gəlir: «Əsatir və bayatıda, nağıl və dastanda əbədiləşən, canlı yaddaşa çevrilən, heç kəsin soyunu, əslini, zatını unutmağa qoymayan, onu parçalanmaqdan xilas edən, şüurda, düşüncədə, mənəviyyatda xalqın bütövlüyünü təmin edən folklorudur». Bir az da dərinə getsək, folklor sözün həqiqi mənasında xalqın ruhu, psixologiyası, tarixidir. Onun istək və arzularının, təsəvvür və təfəkkürünün, mənəvi aləminin güzgüsü, tükənməz incilər xəzinəsidir. Bir sözlə, folklor xalqın ən böyük milli sərvətidir. Bu baxımdan, Səhər Orucovanın «Azərbaycan folklor materiallarının XIX əsrdə toplanılması, rus dilinə tərcüməsi və nəşri problemləri (SMOMPK-un materialları əsasında)» adlı kitabı (Bakı, “Elm və Təhsil”, 2012) folklorşünaslıq elmimizə bir töhvədir. S.Orucovanın kitabı üç fəsildən ibarət olan əsərdir.

Dissertasiyanın «Azərbaycan folklorunun tərcümə tarixində XIX əsr tərcümə prosesinin rolu və tərcümə prinsipləri» adlı I fəslə dörd əsaslı bölmədən ibarətdir. Bu bölmələrdə folklorumuzun rus dilinə tərcümə tarixində XIX əsr tərcümə prosesinin mövqeyindən, folklor nümunələrinin janrlar üzrə toplanması, nəşri, tərcüməsi işində SMOMPK məcmuəsinin vaxtilə hazırladığı elmi-nəzəri prinsiplərdən, onların sonrakı mərhələlərdə ənənə kimi davam etdirilməsindən və ümumiyyətlə, folklorun tərcümə nəzəriyyəsindən bəhs edilir. Demək lazımdır ki, bu fəslin, eləcə də kitabda yer alan başqa fəsillərin elmi cəhətdən uğurlu alınmasında alimin ana dili ilə yanaşı rus dilini də mükəmməl bilməsi böyük rol oynamışdır.

Əsərin II fəslə «SMOMPK və XIX əsr Azərbaycan milli-mənəvi folklor layı» adlanır. Burada hər biri ayrıca fəslə bərabər yeddi bölmədə folklor məsələləri tədqiqata cəlb olunur. XIX əsrdə Azərbaycanın müxtəlif regionlarında, xüsusən də Şamaxı və Salyan bölgələrində, Şamaxı qəzasına aid Altıağac kəndində toplanmış milli-etnoqrafik folklor layı, eləcə də İrəvan şəhərində yer alan toponim, etnonim və antroponimlər, inanclar, sınaqlar, mərasim və bayramlara xüsusi diqqət yetirilir.

Kitabın III fəslində bütövlükdə folklorumuzun SMOMPK-da nəşr olunan lirik janrlarından, onların toplanması, tərcüməsi və nəşri problemlərindən bəhs edilir. Burada bayatılardan, bayatı şəkilli şeirlərdən, vəsfi-hallardan, ağılardan, sayaçı nəğmələrindən, şikəstə xalq mahnılarından, tapmacalardan, eləcə də epik-lirik növə daxil olan atalar sözlərindən bəhs edilir.

Yeri gəlmişkən xüsusi qeyd edilməlidir ki, «Qafqaz ərəziləri və xalqlarının təsvirinə dair materiallar toplusu» - SMOMPK (Sbornik materialov dlə opisaniə mestnostey i plemen Kavkaza) məcmuəsində etnoqrafiyaya, arxeologiyaya, coğrafiyaya, tarixə, əhalinin təsərrüfat və peşə-məşğuliyyətinə, dini etiqadlarına, fauna və floraya, təhsil və tərbiyə məsələlərinə qədərincə yer ayrılsa da, burada şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri əsas yer tutur. Bu məcmuə, demək olar ki, siyasətdən kənar idi. Odur ki, 1881-ci ildə ilk sayı Tiflisdə çıxan məcmuə 1929-cu ilə qədər fəaliyyətini davam etdirmiş və çox mühüm işlər görmüşdür. Folklorşünas Səhər Orucovanın

dissertasiyası orijinallığı ilə seçilir və böyük elmi əhəmiyyət kəsb edir. Məlumdur ki, folklor xalqımızın tarixini, inkişaf mərhələlərini, həyat tərzini, dünyabaxışını, etnoqrafiyasını, adət-ənənəsini, inam və etiqadını və s. əks etdirən müstəsna dəyərə malik bir xəzinədir.

Bu xəzinədə uzaq keçmişlərlə bağlı hadisələrə, hətta unudulub getmiş, hafizələrdən silinmiş tarixi həqiqətlərin güclə sezilə bilən izlərinə belə təsadüf edilir. Odur ki, tədqiqatçılar bu mənəvi incilərə istinad edir, onların vasitəsi ilə müəyyən hadisələrin izlərini və köklərini axtarırlar. Bu baxımdan, SMOMPK məcmuəsinin gördüyü işin miqyası və sahilsiz ümmana bənzər Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının gərəklilik dərəcəsi haqqında təsəvvür yaratmaq üçün atalar sözü və məsəllərdən gətirdiyim bircə misalla kifayətlənəcəyəm. Tarixçi atalar sözü və məsəlləri qədim tarixə, tarixi hadisələrə dair məlumat baxımından, hüquqşünas onları xalq həyatının yazılmamış qanunları baxımından, etnoqraf atalar sözü və məsəlləri unudulub getmiş adət-ənənələrin hifz olunub saxlandığı xəzinə baxımından qiymətləndirir. Filoloq atalar sözü və məsəllər vasitəsi ilə xalqın düşüncə tərzini öyrənməyə, məntiq aləmində yerini düzəltməyə can atır. Dilçi isə onlara insan nitqinin inkişaf pillələrini, dilin leksik-qrammatik qayda-qanunlarını tədqiq etmək işində əvəzsiz mənbə nöqtəyi-nəzərindən yanaşır. Odur ki, atalar sözləri və məsəlləri tarixi sənədlər də adlandırmaq olar. Bu baxımdan folklorumuzun bütün janrları tarixə yoldaşlıq edən mənəvi dəyərlər mənbəyidir – desək səhv etmərik. Folklor xalqın alınmaz qalası, əbədiyaşar abidəsidir. Bu abidənin daha möhkəm, daha möhtəşəm olmasında bir kərpic qoyanın da, min kərpic qoyanın da zəhməti təqdirlə yad edilməlidir. Mən folklorşünas alim Səhər Orucovanın yeni kitabını hər şeydən əvvəl bu baxımdan dəyərləndirirəm.

Газанфар Пашаев

Институт Литературы им. Низами НАН Азербайджана(Азербайджан)

НОВАЯ КНИГА – НОВОЕ СЛОВО

Р Е З Ю М Е

В статье говорится о книге С.Оруджевой под названием «Проблемы собирания, перевода на русский язык и издания материалов Азербайджанского фольклора в XIX веке (на основе материалов СМОМПКа – Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа)», вышедшей в 2012-м году. Книга увидела свет в результате исследований, на основе материалов СМОМПКа, где в XIX веке печатались образцы устной литературы всех народов, живущих на Кавказе, которые были сохранены в этом сборнике и дошли до наших дней. В этом огромную роль сыграл сборник СМОМПК. С.Оруджева в своей книге исследовала все образцы, касающиеся азербайджанской устной литературы, напечатанные в этом сборнике, который и по сей день является одним из важных источников для многих поколений фольклористов. В статье рассказывается об отдельных главах книги и отмечается его научная ценность.

Ключевые слова: собирание фольклора, издание, принципы перевода, поверья, пословицы, поговорки

Gazanfar Pashayev
**Institute of the Literature by name of Nizami of the National Academy of Sciences of
Azerbaijan(Azerbaijan)**

THE NEW BOOK – THE NEW WORD

SUMMARY

In the article is spoken about S.Orujeva's book under the name «Problems of collecting, a translation into Russian and the edition of materials of the Azerbaijani folklore in XIX century (on the basis of SMOMPK materials – the Collection of materials for the description of districts and tribes of Caucasus)», published in year 2012. The book was issued as a result of researches, on the basis of materials SMOMPK where in XIX century samples of the oral literature of all people living on Caucasus who have been kept in this collection were printed and have reached up to now. In it a huge role collection SMOMPK has played. S.Orujeva in the book investigated all samples, concerning the Azerbaijani oral literature, printed in this collection which and is to this day one of the important sources for many generations of specialists in folklore. In the article is told about separate heads of the book and its scientific value is marked.

Keywords: folklore collecting, the edition, transfer principles, beliefs, proverbs, sayings.